

ÁGH ISTVÁN

Meggörbült-e a világ gyémánttengelye?

Kölcsey szatmárcsekei emlékében állok, álomszerű érzések közepén, s nemcsak azért érzem magamat valószínűtlen helyzetben, mert az ilyen templomi alkalom számomra valamiképp hihetetlen, hanem azért is, mert költőként vagyok itt. S a költői hivatás és mesterség igazi szerep nélkül tengődik, vagy szereptévesztésben tetszeleg mostanában. De vannak-e, akik várják a szót, ha lennének, akik hozzájuk és a nevükben szólnak? Ha már e szokatlan beszédre kaptam lehetőséget, úgy vélem, azt kellene megvallanom, amire engem Kölcsey Ferenc *Vanitatum vanitas* című verse, a hiábavalóság dermesztő költeménye inspirált.

E hely nagy költője a vármegye követe volt a pozsonyi országgyűlésben. Én a parasztság szószólója lehettem volna, de mára nincs, akit képviselhetnék, hiszen a parasztságot az elmúlt század ötvenes éveinek végén az álszövetkezetekkel statáriumi gyorsasággal megsemmisítették. Ez a fölszámolás már akkor kezdődött, mikor a fölszabadított jobbágyokat kiszolgáltatották a földpiacnak, s vesztesekre és nyertesekre vált szét a vidék, a vesztesek elmenekültek az iparba, a városokba, Amerikába, a falvak pedig kiürültek, pusztulnak az újabb hódítás alatt.

Persze nemcsak gazdasági okai voltak a parasztságra támadó műveleteknek. Az ország nagyhatalmi szétदारabolása után a kommunista diktatúrának a nemzet gerincét kellett még megtörnie, a parasztságot tulajdonától megfosztva kiszolgáltatni a gyepes udvarnak és a temetőknél. S mire ennek a huszadik századi rémálomnak vége lett, amit ideológiai szörnyek, meleg- és hidegháborúk, osztályharcok, megtorlások, vasfüggönyök jellemeztek, olyan anyagi és szellemi kisemmizettként ébredtünk, mint a történelmünkben soha. Jöhetett a világtőke, s olyan szellemi diktatúra, amely titokban az ember zsigeréig hatoló, totális befolyást, a múlt végleges eltörlését határozta el. A gépek által fölszabadított időt azonnal megszervezték, vagyis kisajátították, s a szabadidő rabszolgáivá tették az alkalmazottként hasznosított tömegeket. Újra kenyeret és cirkuszt kínálnak. S a televíziót, a világhálót, a filmgyártást és a könyvkiadást

mint szórakoztatóipart állították a gladiátori ingerek helyébe.

A költészetet mint létfontosságú művészetet az emberiség több ezer éves tapasztalata igazolja. A „Szükséges, hogy vers írassék, különben meggörbülne a világ gyémánttengelye” szép metafora József Attila hiteles életművéből. De hát ki érti, ki foglalkozik azzal, hogy mit is jelent a világ gyémánttengelye? Illyés Gyula, aki a háború után, bizván a demokráciában, azt hitte, a költőnek nem kell már a vízűgyekkel is foglalkoznia, most láthatná, hogy az örök feladata szerint való költészet szükségtelen. Úgy valósul meg, ahogy Nyugaton megtalálta helyét a szűk egyetemi körökben, a bennfentes nyelvű esztéták és a lelkes sznobok reklámjára változva.

Vajon olvasnak-e, ki olvas ma verset? A huszadik század második felétől egy olyan irányzat lett Európában és Amerikában kizárólagos, amely az irodalom totális átértelmezésére tart igényt a szabadság nevében. Kizárja az alkotói személyességet, mikor az individuumra esküszik. A bizonyosság helyett a viszonylagosságot, a méltóság helyett az alpárit, a remény helyett a nihilt képviseli, mint a szabadság megnyilvánulásait. Kizárólagossá teszi az elidegenítő módokat, a tárgyiasságot, a paródiát, az abszurdot, a pszeudót, az iróniát. Külön elmélete van a befogadásnak, de hogy az olvasó mit fogad be, az is a föntiek szerint lenne megszabva. Fogyaszthatja, akit érdekel az ilyen kilúgozott, kimódolt művészet, nyelvlaboratóriumi mondanivaló.

Magányos tüzek világítanak az éjszakában, mint a XIX. század elején, a magyar szellemi kiteljesedés korszaka előtt. A XXI. század kezdetén, ilyen reménység parazsa körül gyűltünk össze mi is, hogy erőt merítsünk Kölcsey emlékéből. Életműve erre azért is jó alkalom, mert a nemzeti hagyomány, a magyar nyelv, az irodalom és a reformgondolkodás benne teljesedett ki történelmünk emelkedő korszakában. Most pedig megélhetjük azoknak az eszményeknek, hazamentő erőfeszítéseknek az érvénytelenítését, amelyek kétszáz éven át életben tartották magyarságunkat. Kölcsey, a túlérzékeny költő, kritikus és állam nélküli államférfi szinte ugyanazokon a lelki drámai folyamatokon át járta be a maga kálváriáját egy nagy korszak vajúdása közben, mint a mai, nemzeti ügyeket szolgáló utód. Csakhogy Kölcsey a nemzet hősi múltján fölbuzdultan, előre nézve bizhatott a jövőben, bár kétségeit is ránk hagyta, a korunkban beteljesedni látszó prófécíát. Az ő kétségei riadóztatták a ma-

gyar szellemet, mi pedig már azon töpreng-
hetünk, hogy a szavunkat meghallja-e valaki.

Példa erre a két *Vanitatum vanitas*. Az egyik a magyarok Istenéhez zengő *Hymnus* közelében született Csekén, a másikat Orbán Ottó írta a XX. század kilencvenes éveiben az Isten és a haza eszméjének vigasza híján. Példának azért hozom néhai nemzedéktársamat, mert őt izgatta legjobban, kötetnyi vers terjedelmében is, a mai magyar lírában a költészet halálának veszélye. Az Istenhez szóló nemzeti könyörgés nélkül Kölcsey *Vanitatum vanitas*a valóban a lélek mélyéről feltörő borzasztó érzület, ahogy valaha Szontágh Gusztáv megítélte. *A Prédikátor könyve*, melyből a költő a versre bátorodott, az ember hiábavalóságának megélését az Istenben leli föloldhatónak. S akkor az emberiség nem hangyafészek, a történelem nem egy sóhajtás, az igaz szavakat nem halkufár mondja, s a költészet égi szárnyalása nem hideg dadogás. A *Vanitatum vanitas*, az örökké felvetődő kérdés, hogy mennyire van az emberi cselekvésnek értelme. A *Hymnus* szerint van, ha az Isten segíti a magyar nemzetet. A *Zrínyi dala* és a *Zrínyi második éneke* szerint nincs, mert a nemzet nem méltó önmagához és az Istenhez. Mi lehet a megmaradás lehetősége? A nemzeti hagyomány, a magyar nyelv és az erkölcs. S a remény, hogy a költő, Kölcsey Berzsenyiről tartott emlékbeszéde szerint, „tolmácsa a léleknek, mely az állat-emberben isteni eredetet bizonyít.”

A magyar költő ma, két évszázad elteltével – a hiúságok hiúsága ellenében is – a költészetben éppen annak isteni eredete miatt bízhatna. A „Legyints rá és menj tovább” szomszédságában versként ott van mégis az *Ars poetica*: „De nyelvünk hegyén megmaradtak / a mondatot alkotó szavak.” Mert Orbán Ottó magátalkodott klasszicistának tartja magát, s minden észérv ellenére kitart amellett, hogy az ember: teljes egész, s a költészet megmarad. S száz évet előre látva mondja: „Miért ne lehetne ott egy kastély őrtoronnyal, / és egy sarokkal odébb egy lapos tetejű bástya, / hol éjfélkor, mint Hamlet atyjának bolyongó szelleme, / megszólalhatnak verseink?” Ha Isten áldja a magyart.

Marton László alkotása (1988, Veszprém, Színház)